

JSSN 0136—7064

Агитатордын БЛОКНОДЫ

1989

СЕНТЯБРЬ

9 №

Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегери

АГИТАТОРДЫН БЛОКНОДЫ

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын
идеологический бөлүги

1989 j.
сентябрь
9 №

АЛТАЙДЫН БИЧИК ЧЫГАРУЗЫНЫН
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БӨЛҮГИ

БАЖАЛЫКТАР

Журт жердеги коммунисттердин жаан учурлу задачазы	3
Экономиканы жагырта төзөөрин тыгыдар	13
Кайыр жол	24
Революционерлердин жеңүзи	29

СОДЕРЖАНИЕ

Важнейшие задачи сельских коммунистов	3
Политика перестройки	13
Крутая дорога	24
Великий подвиг революционеров	29

ЈУРТ ЈЕРДЕГИ КОММУНИСТТЕРДИН ЈААН УЧУРЛУ ЗАДАЧАЗЫ

КПСС-тин Төс Комитедининг март айдагы (1989 ј.) Пленумы партиянын эмдиги өйдөги аграрный политиказын јарадып јөптөгөн. Бу политиканын баш ууламјызы — јурт јерде бастыра ишти јанырта төзөөри, аш-курсакты көптөдөри, јурт хозјайствонун аргаларын тыныдары.

Јурт хозјайствонун аргалары, анчада ла акча-јөөжө јанынан, ненин учун ујадаган? Кыскарта айтса — бис ишти коомой төзөп, башкарып турганыстан улам андый болгон. Бис коомой иштеп јадыс. Онын учун бистин јүрүмис коомой. Чыгымдар кирелтеден көп. Улус алып турган акча-јал иштин арбынынан озолой өзүп јат. Андый керектер көп јылдардын туркунына болуп келген.

Планды ла бүдүрерге албаданып, бис продукциянын, иштин чындыйы, чыгымдарды астадары јанынан тын кичеенбедис. Колхозто ло совхозто улустын ижи учун төлөөргө, өскө дө керектерге акча јок болгондо, кажы ла өйдө акчаны госу­дарстводон канча ла кире өдүшке (кредитке) алар аргалу болгон. Ол акчаны бойынын өйинде јандыра­ры керегинде сананбай турганыс.

Хозјайство канча ла кире коомой иштенип турарда, госу­дарстводон болуш анча ок кире көп болуп турды. Кезик учу­ралда коомой иштейле, эдилген чыгымдарды бюджеттин ак­казыла бөктөп турган. Продукция эдиллип турганынан бир де камаан јокко ишмекчилерге ле служащийлерге акча-јалды бойынын өйинде төлөп турганыс.

Бастыра бу једикпес-тутактарды канайып јоголтор? Сов­хозтордын ла колхозтордын ижин канайда түрген јарандыра­ла, аш-курсакты, өскө дө продукцияны көптөдөр? Төс Ко­митеттин јөбин бүдүрери јанынан чо­кым нени эдер керек? Ол керегинде јаан куучын КПСС-тин обкомынын быјыл август айда Ондойдо өткөн IV пленумында болды.

Пленум «Јурт хозјайствонун продукциязын көптөдөр лө албаты-калыкты јеткилдеер задачаны бүдүрерине аймактын

коммунисттерин ле ишкүчиле јаткандарын көдүрери јанынан өткүрип турган иш керегинде» КПСС-тин Ондойдогы райкомынын отчедын угуп шүүшкен.

Быјылгы јылдын баштапкы жарымында Ондой аймактын колхозторы ла совхозторы кирелтелү иштендилер. Текши кирелте бүдүн-јарым миллион салковой болгон. Ол ок өйдө Ийиндеги совхозто, Калининнинг адыла адалган ла «Искра» колхозтордо акча јок, ишмекчилер ле служащийлер эки айдаг акча албай турган учуралдар бар.

Аймакта кезик хозяйстволор сүтти астадып турганы јастыра. Ондой аймак государственного сүт табыштыарын 170 тоннага аstatты. Онон улам улуска сүт ле сүттен јасаган курсак садары астаган.

Эмдиги өйдө боло берген уур айалгада кереги јок чыгымдарды астадары јаан учурлу. Колхозтор ло совхозтор мал өлүп турганынан, мал арык болгонынан көп кирелтени јылытып жадылар.

Бу сурак аайынча пленумда эткен докладында партиянын Ондойдогы райкомынын баштапкы качызы нөк. **Илаков А. В.** аймактын колхозторынын ла совхозторынын ижинде өскөдө једикпестерди, оlorдын шылтактарын, оlorды түрген јолтор аргаларды ла јолдорды куучындады.

Аймакта үзеери акча иштеп алар аргалар табылат. Калининнинг адыла адалган колхоз койдын терелерин уужап, будып, тондор көктөп баштады, мрамор кезер цех иштеп туру. Ийиндеги совхоз ан өскүрип баштады, Күпчегендеги совхоз сад өскүрет. «Урсул» деп адалган госпромхоз алу андар өскүрерин баштаган. Сарју ла сыр эдер завод јайы-кыжы иштеер теплицалу, ремтехпредприятиеде адару бар. Райподо кондитер цех, чочконын фермазы иштеп туру.

Је оlor — јүк ле баштапкы алтамдар. Аймак быјыл государственного малдан алган продукция сатканынан ла продукцияны иштеп аларына чыгымдарды аstatканынан 8 миллион салковой кирелте алар. Ого үзеери аннын мүүзи 1,2 миллион салковой, тере уужап будыганы, тондор көктөгөни — 50 мун, мрамор — 5 миллион, агаш јарганы — 150 мун, адару — 150 мун, теплица — 80 мун, садтар — 300 мун салковой кирелте берери, бастыразы 15 миллион салковой кирелте болоры билдирет. Ол до кире акча аймактын социально-экономический айалгазын тын јарандырбас. Хозяйстволордо бүгүн бар материально-технический аргалар онон бийик једимдү болор учурлу. Је аргаларды билгир тузаланып болбой јат.

Аймак этти, сүтти, түкти ле ноокыны иштеп аларын ла государствого табыштырарын көптөдип туру. Јүс эне мал бажына бозулар, кураандар ла уулактар алары көптөди, мал өлөри астады. Је керектер ондолып, көндүгө берди деп айдарга арай эрте. «Искра», XXIV партсъездтин адыла адалган колхозтор, Ийиндеги совхоз эт иштеп аларын ла государствого табыштырарын аstatтылар.

Калганчы жылдарда малга азырал белетеери бир эмеш жаранды. Кезик хозяйстволор малдын одорлорын кичееп, билгир тузалангылайт. Аштын түжүми бир гектарда 12 центнерден 20—23 центнерге јетире бийиктеген. Мырчак культуралардын кыралары элбеген.

Аймактын партийный организациязынын төс учурлу задалаларынын бирүзи — улусты аш-курсакла јеткилдееринин кемин бийиктедери јанынан кичеенери. Бу суракты партиянын райкомынын пленумында шүүшкен. Пленумда темдектелген иш бүдүп турганын бюродо улай шүүжип јат.

Көп керектер эдилген. Ол иштин шылтуунда улусты этле јеткилдеери кажы ла кижы бажына 1985 јылда 46 килограмм болгон болзо, 1988 јылда 63,3 килограммга јетти, сүт 195 килограммнан 362 килограммга, колбаса 3 килограммнан 8 килограммга јеткен. Је бу јүк ле баштапкы алтамдар. Аймакта маала ажы, јиилектер ас.

Аш-курсакты быжу көптөдөр аргалардын бирүзи — улустын бойындагы хозяйство. Белетелип турган эттин — 30,1 проценти, сүттин — 6,3, түктин — 13,2, ноокынын — 68, картошко бастыразы улустын бойындагы хозяйствозына келижет. Бу тоолор токтоду јок өзүп туру. Калганчы үч јылда аймакта уй-малдын тоозы — 589 тынга, саар уйлардын — 373 тынга көптөди. 44230 кой ло эчки бар. Јылдын ла улустын бойынын хозяйствозынан заготконтора 500 тонн эт, 120 тонн сүт, 240 центнер ноокы ла 245 центнер түк садып алат. Акчала чотозо, 3 миллион 780 мун салковойдын продукциязын улус садып јат.

Аймакисполком туш улуска государствонин јерлеринен өлөң эдетен ле мал кабыратан јер көстөп берди. Ондой аймакта бүгүнгү күнде адару тудары, кролик ле куш өскүрери элбебейт.

Аш-курсакты көптөдөргө јурт јердеги иште јангы эп-аргаларды тузаланар керек. Андый аргалардын бирүзи — аренда. Хозрасчет, аренда кижини јердин ээзи эдип јат.

Хозрасчет, аренда эмди тургуза тын көндүкпей туру. Мында бачымдаарга јарабас. Је бойы таркай берерин сакуп

отурганы база жастыра. Мында төс учурлузы — аренданын артыктузын улуска жартап айдып берери. Жартамал иш көп, же керек көндүкпейт. Байла специалисттер арендага иштерине белен эмес, олар жылбиркебей жадылар.

Аңдый да болзо, арендаторлордун ижи бир эмештен көндүгө берди. Бүгүнкү күндө аймакта арендага иштеп турган 140 коллектив бар. Олор мал өскүреринде, анайда ок жер ижинде төзөлгөн. Арендаторлор чып-ла чын ээзи болуп ала-ла, жердин түжүмүн, малдын продуктивностун бийиктедип турулар.

Аймакта астамдуу иштенерине телкем жол берилген. Кажы-ла кижиге, коллективке ас чыгымга көп продукция алар арга жеткилделет. Анайда иштеер эп-аргалар табылды. Эң элбеде таркап баштаганы — хозяйстволордун ичинде аңылалып төзөлгөн оок звенолор. Олор коллективтин подрады-ла иштегенинен артык болгонун көргүзүп турулар. Арендаторлордун баштапкы кооперативтери бар. Оны Жолодогы совхоз баштаган. Мында арендага иштеп турган коллективтер жалаң ижинин, мал өскүрер иштин, механизациянын, строителствонун, соцкультбыттын кооперативтерине бириктирилер. Олордун бажында — специалисттер.

Биленин арендага иштеп турган улустун жедими жакшы. Аймакта анайда иштеп баштаган 100 биле бар.

Кенгидеги совхозто арендага В. К. Саданчиковтун бригадага жакшы иштей берди. Бригадада 45 гектар кыра, 70 уй, 15 жылкы, бир үй кой.

Күпчегендеги совхозто арендага маала ажын өскүрүп турган звено бар. Караколдогы орто школдун үренчиктери картошко ло маала ажын өскүрерге арендага 3 гектар жер алдылар. Кенгидеги орто школдун үренчиктери бир үй кой кичееп өскүрүп турулар.

Кезик хозяйстволордо общественный малды айылына алала, семиртип турган арендаторлор бар. Анайда иштеери анчадала Кенгидеги совхозто элбеди. Совхозтун дирекциясы торбокторду азырап семиртери жанынан 129 билеле договорлу.

Экономикада колбуларды жарандыратан өскө дө эп-аргалар табылат. Калининн адыла адалган колхозто акционерлердин биригүзи төзөлгөн. Анда специалисттер учындагы жедим аайынча акча-жал алып иштегилейт.

Ишти чике төзөп башкарары учун

Пленум партиянын Ондойдогы райкомынын отчедын уга-ла, аймакта КПСС-тин Төс Комитединин март айдагы (1989 j.) Пленумынын жөптөрүн жүрүмдө бүдүрери жанынан керектү иш өдүп турганын темдектеди. Иште бир эмеш же-димдерле коштой једикпес-тутактар барын докладчик ле ку-учын айткан нөкөрлөр темдектедилер. Тузаланбаган арга-лар көп. А. В. Илаковтын докладында ла пленумда туруш-кан улустын куучындарында ол аргалар керегинде көп ай-дылды.

Јолодогы совхозтын директоры нөк. **Тузачинов С. С.** бой-ынын куучынында хозяйство арендада иштеп баштаганы кере-гинде куучындап, бу эп-аргала иштеерине улусты јилбирке-дер, ологго болужарын тыгыдар сурак көдүрди.

Јурт хозяйстводо науканын једимдерин, озочылдардын ченемелин таркадары, ишчилерди үредери керегинде јурт хозяйстводо ченемел өткүрер станциянын баш научный иш-чизи нөк. **Федореева Л. Р.** куучындады.

Кош-Агаш аймакта Лениннин адыла адалган колхозтын механизаторы **Маусумханов Е. Н.** арендада иштеп башта-ганы керегинде бойынын шүүлтезин айтты. Олордын 15 ки-шилү бригадазы арендага былтыр 500 гектар јер алала, ка-жы ла гектардан 35,7 центнерден өлөн өскүрип јуунаткан. Малга азырал белетеер планы 132 процентке бүдүрдилер. Бригаданын члендери айына орто тооло иштеп алган акча-јалы 350 салковой болды. Бригада кышкыда јайрадылбай, удобреннелер салатан склад, јуртхозяйственный техниканы тургузатан таскак, конторанын туразын, койчылар јадар тура туттылар.

Нөкөр Маусумханов арендаторлорды јангы техникала јет-килдеери, колхозчыларга тура тударына кредит акча бере-рин көптөдөри керегинде сурак тургусты.

Јурт јерлерде строительствоны тыгыдар суракты Улаган аймакта «Советский Алтай» колхозтын койчызы нөк. **Топ-чин И. С.** көдүрген. Улаган аймакта улус иштеп, продукция алып турган айалга уурлай берди деп, нөкөр Топчин айтты. Турлуларда одузынчы јылдарда тудулган туралар, малдын кажаандары эскирген. Олорды чыныктап јазаарга, јангы-дан тударга стройматериалдар — шифер, кирпич, өскөзи де јок. Потребкооперация совхозтордын ла туш улустын сурал-тазын бүдүрбей туру.

Јуртхозяйственный техниканын баазы там ла бийиктеп

туру. Малдан алган продукцияны государственного садып турган баазы жабыс болуп артканча.

Көксуудагы совхозтын директоры нөк. **Бухтуев В. С.** журт хозяйстводо жаңы эп-аргаларла иштеерин таркадарында, јер ижинен ле малдан алган продукталарды көптөдөрине баштамы ла цеховой парторганизациялардын учурын көдүрери, коммунисттердин баштаачы учурын бийиктедери керегинде куучындады.

Иштеп турган улус керегинде кичеemelди тыгыдары, малчылардын жадын-јүрүмин јарандыары, бу суракта профсоюзтын ижи керегинде АПК-нин ишчилеринин профсоюзунун областтагы комитединин председатели нөкөр **Охрин И. А.** айтты.

Бистин областта журт јерлердеги ишчилердин жадын-јүрүминин кеми республикада эн ле жабыс деп, нөк. **Охрин** айтты. Ишчилердин 15 проценти эски тураларда, койчылардын билелеринин үчинчи үлүзи журтаар арга јок тураларда. Журт јерлерде, анчада ла ыраак турлуларда, фермаларда культурный, медицинский јеткилдеш уйан. Мал өскүрген турлулардын јүк ле 4 процентинде электричество бар.

Областын парторганизациязынын төс кичеemelине

Пленумда партиянын обкомынын баштапкы качызы нөк. **Гусев В. В.** КПСС-тин Ондойдогы райкомынын отчеда аайынча куучынында бу аймакта бүгүңги керектер ажыра областтын партийный организациязы КПСС-тин Төс Комитединин март айдагы Пленумынын јөптөрин бүдүрип, журт хозяйствоны төзөп башкарарын жаңырта төзөөри јанынан өткүрип турган ишти, бүгүңги күнде областта боло берген ајалганы айтты.

Бу өдүп јаткан бешјылдыкта бистин областта журт хозяйствонун продукциязын јылына текши эдип алып турганы орто тооло 3,4 миллион салковойго көптөгөн. Государственного эт табыштыары — 16,7 процентке, сүт — 5,0, картош-ко ло маала ажы — 22 процентке көптөгөн.

Эмди колхозтордо ло совхозтордо ишти жаңырта төзөп, малды азыраарын ла кичеерин, малдын угын јарандырып, жаңы технология тузаланып, кажы ла уйдан сүт саап аларын 2500—2700 килограммга јетирер, јылына 101,5 мун тонн сүт

саап турар задача тургузылган. Эт иштеп аларын (тирүге бескеле) 37,7 мун тоннага јетирер. Ол тушта кажы ла кижиге јылына 400 килограмм сүт ле сүттен јазаган курсак, 80 килограмм эт ле эттен јазаган курсак келижер. Бүгүңги күнде кижі бажына 393 килограмм сүт ле 65 килограмм эт келижип туру.

Продукцияны көптөдөргө капиталный чыгымдарды, техниканы, удобрениелерди, стройматериалдарды көптөдөр керек дежет. Бисте олор једишпей турганы чын. Је бистин область алганы база ас эмес, көп. 1965 јылдан ала областьтын јурт хозяйствозында производственный фондтор 6 катап, минеральный удобрениелер алып турганы — 10, колхозтордо ло совхозтордо бүдүрген иш учун төлөп турганы — 2 катап өзөрдө, иштин арбыны јүк ле 1,8 катап бийиктеген. Текши продукциянын өзүми јүк ле 72 процент. Јылына 59,4 миллион кирелте алып, астамду болгон кеми 50 процентке једип алала, бис государство тын төлүлү арттыс. Госбанктан алган кредит бүгүн 156,8 миллион салковойго јетти. 1988 јылда јурт хозяйстводогы производственный фондтын 100 салковойына алган кирелте јүк ле 20 салковой.

Јурт хозяйстводо керектер андый боло бергенинин шылтагы материально-технический јеткилдеш коомой болгондо эмес, јурт јерде экономический колбулар једикпестү, социальный айалга јабыс кеминде болуп турганында.

Јабагандагы ла Абайдагы совхозтор, «Чуйское» ОПХ, XXII партсъездтин адыла адалган, «40 лет Октября», Чапаевтин адыла адалган колхозтор ло өскө дө хозяйстволор јангы экономический эп-аргала (подрядла, аренда ла өскөзиле де) иштеп, улусты моральный ла материальный јилбиркедип, улус керегинде кичеemelди тыгыдып, јакшы једимдерге једип алгандар. Ол керегинде өткөн пленумда турушкан улус айттылар.

Ишти јангырта төзөбөринде ле јангыртарында аренданын учуры там ла јарталып туру. Туулу Алтайда мал өскүреринде аренда ла иштеп турган 955 коллективтин колында койлордын ла эчкилердин 42,8 проценти, уйлардын — 38, жылкылардын — 6, аңдардын — 4 проценти. Јер ижинде 104 бригада арендага 29 мун гектар кыра (бастыра бар кыралардын 20 проценти) алдылар.

Аренда ла иштеерин таркадары јанынан Кош-Агаш, Кан-Оозы, Ондой аймактардын, Кебезендеги, Билүлүдеги, Кайтанактагы, Алтыгы-Оймондогы совхозтордын ла өскө дө кезик хозяйстволордын партийный организациялары чоком

ууламжылу иштеп турулар. Кебезендеги совхозто А. Н. Сатлаевтин, Абайдагы совхозто П. А. Подосеновтын, Кырлыктагы совхозто Н. А. Чабачакованын арендада иштеп турган бригадаларынын једимдери јакшы.

Арендада иштеп баштаган хозяйстволордо башкараачы ишчилердин тоозы, транспорт тударына чыгымдар астады, продукцияны иштеп алар баазы јабызады. Арендада иштеген звенолордо ло бригадаларда иштин арбыны областьтын орто кеминен 64 процентке бийик.

Ончо хозяйстволордо ишјалды учындагы једим, эдилген иштин кеми ле чыгдыйы аайынча төлөөр керек. Је өткөн јылда бастыра бригадалардын ла звенолордын 28 проценти продукция эдеринде чыгымдарды темдектелгенинен көп эттилер.

1990 јылдан ала АПК-нин предприятиелеринде иш учун төлөп лө сыйлап турган система өскөртилер. Јаңыс ла ишке чыкканы учун төлөйтөни токтоор. Башкараачылар, специалисттер ле ишмекчилер јыл чыгара алган кирелте аайынча ишјал алар.

1988 јылда ишјалдын өзүми иштин арбынынын өзүмин 8 процентке озологон. Чой, Турачак, Шебалин, Улаган аймактарда алган бастыра кирелте улустын ижи учун төлөөрине чыгымдалат.

Аш-курсакты көптөдөр задача областыта канайда бүдүп јат? Былтыр аш-курсактын товарларын улуска садары, 1985 јылдагызына көрө, 19 процентке өскөн. Ол бисте бар аргаларга көрө, сүреен ас болуп јат.

Областыта малдан алган продукцияны көптөдөри јанынан керектү иш өдүп туру. Былтыргы јылда кажы ла уйдан 211 килограмм сүт саалган, 1982 јылдагызына көрө, 352 килограммга көп. Этке табыштырып турган уй малдын тирүге бескези 355 килограммга, койлордын — 37 килограммга јетти. Је Кош-Агаш аймактын хозяйстволоры уйларды ас бескелү — 228 килограммнан табыштырдылар. Улаган аймак олардон ырабады.

Сүт табыштырып турганы үч јылдын туркунына 3,6 процентке өсти. 21 хозяйство сүтти кажы ла уйдан јылына эки мун килограммнан ажыра саап јат. 11 уй саачы — үч мун килограммнан ажыра саап турулар. «Чуйское» ОПХ-да былтыр кажы ла уйдан — 3108, Алтайда ченелте өткүрер хозяйстводо — 2533 килограммнан саадылар.

Бисте садты, маала ажын, картошконы, јарма эдер культураларды көптөдө өскүрер задача туруп јат.

Улустын бойындагы хозяйствозынын учуры жаан. Ол эттин 39, сүттин — 48, түктин — 12, ноокынын — 53 процентин берип жат. Же областта көп билелерде кандый да мал жок. Ненин учун дезе, кезик колхозтордын, совхозтордын башкараачылары, журт Советтер мал туткан улуска өлөн эдер, мал кабырар жер бербей жадылар. Малды кабырар улус көстөбөйдилер.

Журт хозяйстводо эдип алган көп продукция жылыып жат. Кичебей турганыстан улам 20 процентке, кезик жерлерде — 30 процентке жетире жылыят. Колхозтордо ло совхозтордо маала ажынан, жиилектерден жазаган консервалар, колбаса, өскө дө курсак эдер цехтер ачары кыйалта жоктон керектү. Этти, сүтти, олордон жазаган курсакты чеберлеп корыйтан холодильниктер, маала ажын, картошканы уратан агылу жазалду складтар керек.

Бистин областта улусты маала ажыла, жиилектерле, жартамаларла, сүттен ле эттен жазаган курсакла жеткилдеп турганы жедикпестү. Кижинин жүрүмине, эди-канына керектү курсак жок болуп турат. Бу жедикпести жоголторго КПССтин обкомынын бюросы ла облисполком быжыл ла келер жылда кижин бажына этти 5 килограммга үзеери көптөдөр, келер бешжылдыкта база үзеери 22 килограммга көптөдөр задача тургустылар.

Мында партийный организациялардын задачазы — госзаказы бүдүргенине үзеери жылдын ла этти 7—10 процентке көптөдип турары учун тартыжары.

Агропромышленный комплекстин коммунисттери — областтын партийный организациясында жаан отряд. Журт хозяйстводо бүгүн 4,5 мун коммунист иштеп жат. Көп парт-организациялар бойлорынын алдында турган задачаларды бүдүрүп турулар.

Же бастыра областта агропромышленный комплексти тындыдарында партийный башкарту эмдиги өйдин некелтелерин жеткилдебей туру деп айдар керек. Партийный комитеттер коллективтерде коммунисттер баштаачы болорын жеткилдеп болбой турганынан, жартамал иш уйан ла өдүм жок болгонынан улам партийный организациялардын тоомжы-вы жабызады.

Онын учун КПСС-ке жаңы улусты, озочылдарды алары кезем астай берди. Былтыр партияга колхозчыларды ла совхозтордын ишмекчилерин алары, 1985 жылдагызына көрө, 72 кижиге эмезе эки катап астады. 32 колхозтын ла совхозтын парткомдоры быжыл жарым жылдын туркунына

бир де малчыны, 40 партком — бир де механизаторды партияга албадылар.

Журт хозяйствонун, агропромышленный комплекстин өзүмин партийный башкарарында тос сурак — кадрларла иштеери. XXXV областной партийный конференцияда делегаттар партиянын обкомун, партийный комитеттерди башкараачы ишчилерди талдап тударында, оорды үредип тазыктыларында јаан једикпестер учун критикалаган. Ол једикпестер эмдиге јетире јоголголок.

Бүгүңги күнде партийный организациялардын тос ајарузында кижиле, онын керектери, јилбүлери ле некелтелери болор учурлу. Журт јердеги ишчинин учурын көдүрер, јартамал иш ажыра аренда, хозрасчетло, подрядла иштеерин улуска чокымдап јартаар керек.

* * *

КПСС-тин обкомунун IV пленумы «КПСС-тин Тос Комитединин март айдагы (1989 ј.) Пленумынын јөптөри аайынча јурт хозяйствонун продукциязын көптөдөрине ле улусты аш-курсакла јеткилдеерин јарандыларына аймактын коммунисттерин ле бастыра ишкүчиле јаткандарын көдүрери јанынан» КПСС-тин Ондойдогы райкомунун отчедын ончо јанынан тереңжиделе шүүшти. Агропромышленный комплекстин бастыра коллективтеринин ижин кирелтелү ле астамду эдип алары јанынан партиянын Ондойдогы райкомы темдектеген иштерди пленум јаратты.

Пленум КПСС-тин обкомунун бюрозына, партиянын горкомына ла райкомдорына, облисполкомнын парторганизациязына, ВЛКСМ-нин обкомына, облсовпрофко, «Туулу Алтай» агропромкомбинатка улусты јеткилдеерин кезем јарандылар ишти тынгытсын деп некеди.

Оордын ижиле элден озо аш-курсактын программанын бүдүрерине, агропромкомбинаттын хозяйстволорында, анайда ок предприятиялердин болушту хозяйстволорында ла туш улустын бойында бар хозяйстводо этти, сүтти, маала ажын, јиилектерди көптөдөрине, оорло городто ло јурт јердеги улусты јеткилдеерин јарандыларына ууланар учурлу.

ЭКОНОМИКАНЫ ЈАНҒЫРТА ТӨЗӨӨРИН ТЫҒЫДАР

(1989 жылдын баштапкы жарымында СССР-дин социально-экономический өзүми)

Жылдын баштапкы жарымында экономиканы жангырта төзөөр иш оного ары көндүккөн. Мында социальный керектерге ажару тыгыды. Улуска күч керектү товарларды эдип чыгарары көптөгөн. Саду элбеген. Улусты бытовоей жеткилдеери жаранды. Орооннын коруланарына чыгымдарды асаткан. Жуу-јепсел эдеечи предприятиелерде амыр-энчү продукция эдери башталды.

Јангы эп-аргала иштеери элбеде таркап туру. Промышленностьто 2,7 мун предприятие хозрасчетко (экинчи модельге) көчти. Аренданын подрядыла иштеп баштаган предприятиелердин ле организациялардын тоозы көптөди. Баштапкы жарымжылдыктын учында промышленностьто — 903 предприятие, строительстводо — 449 организация, сadyжып турган — 434 организация, эл-јон текши курсактанар — 139 предприятие, улусты бытовоей жеткилдеер — 98 предприятие арендада иштеди.

Оныла коштой науканын ла техниканын өзүми једикпестү болды. Онон улам иштин једимдери ас, продукциянын чындыйы јабыс болуп турган. Ороондо чыгымдар кирелтенең көп бололо, акчанын баазы түшти. Улустын иштеп алып турган акча-јалы иштин арбынынан, эдип турган товарлардан озолой өзүп туру. Улус керексиген көп товарлар садуда једишпей јат.

Былыргы јылдын баштапкы жарымына көрө, текши национальный продукт — 3,5 процентке, национальный кирелте — 2,5, иштин арбыны — 2,8, улуска керектү товарлар эдери — 2,7, ол тоодо аш-курсакты эдери — 2,9, ишмекчилердин ле служащийлердин ай сайын алып турган акча-јалы — 10, колхозчылардын общественный хозяйстводо ижи учун төлөп турганы — 8, саду — 9,4 процентке өскөн.

Экономикада өзүм былыргызынан ујан. Кирелте јок иш-

теп турган предприятиелердин тоозы астабайт. Олордын тоозы промышленностьто ло строительстводо — 6, бытовой жеткилдеште — 13 процент.

Социальный өзүм

1989 жылда 1-кы июльда бистинг ороондо журтаган улустын тоозы 287,5 миллион кижиге болды.

Ороондо бар бастыра улустын 57 проценти — 160 миллион кижиге — иштеп турган улус. Олордын 73,5 проценти — экономиканын госсекторында, 7 проценти — колхозтордо, 1,1 проценти кооперативтерде иштейт, 7,7 проценти үренип жат, 2,6 проценти акту бойынын болушту хозйайствозында иштейт.

6 миллионго шыдар кижиге акту бойынын хозйайствозында иштенет. Жарамыктуу айалга төзөзө, олор общественный хозйайстводо иштенер эди. Ол улустын талортозы — Орто Азиянын республикаларында, Закавказьеде, Түндүк Кавказта ла Казахстанда. Бу жерлерде улусты ишке алатан 812 бюро төзөлгөн. Олор баштапкы жарымжылдыкта 200 мунг кижини ишке кийдирди. Иштебей турган улустын көп жарымы жашөскүрим.

Баштапкы жарымжылдыкта забастовкалардан улам 2 миллион иштенер-күн жылыйган. Бастыразы 200 миллион салковойдын ижиге бүтпеген.

* * *

Улустын кирелтези. Албаты-хозйайстводо иштеген ишмекчилердин ле служащийлердин ай сайын алып турган акча-жалы былтыргы жылдын баштапкы жарымындагызына көрө, 215 салковойдон 236 салковойго жетире бийиктеди. Колхозчылардын ижиге учун төлөөри — 153 салковойдон 166 салковойго жетти.

Быыл январь — июнь айларда иштинг арбыны бир процентке көдүрилерде, улуска төлөгөн акча-жал промышленностьто — 1,8, строительстводо — 2,1, темир жолдо — 4 процентке бийиктеген. Анайда акча-жалды төлөгөни иштинг арбыны бийиктегенинен чик-жок озолоды. Этпеген иш учун төлөөри, эдилген иштинг процентин орды жокко бийиктедери жоголголок.

Научный шинжү өткүрөөчи, проекттеечи-конструкторский организацияларда акча-жалды төлөөри 30 процентке бийиктеген.

Эл-жон текши тузаланар фондтордон жеңилтелер ле болуш эдип, 86 миллиард салковойды улус алып тузаланды, ол былтыргызына көрө, 4,8 миллиард салковойго, эмезе 5,9 процентке көп.

Улустын акча кирелтези омор товарлар садып алып турганынан 1,4 катап көп.

СССР-де акча чеберлеер банктын учреждениелерине акча салып турганы баштапкы жарымжылдыкта 17,7 миллиард салковойго көптөйлө, 314,4 миллиард салковойго жетти.

90 мунг биленин бюджедин баштапкы жарымжылдыкта шиндеп көрөрдө, ишмекчилерде ле служащийлерде кижн бажына кирелте айына орто тооло 157 салковой, колхозчыларда 117 салковойдон келишти. Ол 1988 жылдын баштапкы жарымында болгонынан 8—10 процентке бийик.

Былыргы жылда биледе кижн бажына айына орто тооло 75 салковой кирелтелү улус — 12,6 процент, 75—100 салковойдон — 15,7, 100—125 салковойдон — 17,6, 125—150 салковойдон — 15,7, 150—175 салковойдон — 12,2, 175—200 салковойдон — 9,0, 200—250 салковойдон 101,1, 250 салковойдон өрө — 7,1 процент болды. 1989 жылдын баштапкы жарымында улустын акча-кирелтези көп нургунында акча-жалды бийиктеткени ажыра көптөгөн.

* * *

Албаты тузаланар товарларды 206 миллиард салковойдон эдип чыгарган. Ол былтыргызына көрө, 15 миллиард салковойго, эмезе 7,8 процентке көп. Аш-курсактын товарларын 181 миллиард салковойдын эткен, былтыргызынан 9,6 миллиард салковойго, эмезе 5,6 процентке көп. Эттин жарымжылдык планы — 106, колбасанын — 103, саржунын — 107, сырдын — 105, балыктын — 109, сахардын — 105 процентке бүткен. Саржуны, маргаринди, сахарды былтыргы жылдагызынан ас эткен.

Улус тузаланар товарларды (аш-курсактын товарларынан өскөзин) 113 миллиард салковойдын эткен, былтыргызына көрө, 7,7 миллиард салковойго, эмезе 7,3 процентке көп.

Пландар 104 процентке бүткен. Же ол ок өйдө улуска керектү товарлар эдип чыгарар жакылтаны кажы ла онынчы

предприятие бүдүрбеди. Анайда магнитофондор, мотоциклдер, велосипедтер, холодильниктер эдип чыгарар план бүтпеди.

Жеңил промышленность бөстөр, кийим, өдүктөр, өскө дө продукция эдер планы бүдүрди. 6,7 миллиард метр бөстөр, 964 миллион штук трикотаж, 1 миллиард эжер чулуктар ла носоктор, бүдүн-жарым миллиард салковойдын кийими, 417 миллион эжер өдүктөр, 4,9 миллион телевизор, 3,2 миллион холодильник, 4,2 миллион радиоприемник, 2,8 миллион магнитофон, кийим көктөөр 766 мун машина, кийим јунар 3,3 миллион машина, 4,8 миллиард салковойдын мебели, 487 мун мотоцикл, жеңил јорыкту 602 мун автомобиль, кийим јунар 705 мун тонн порошок (план 107 процентке бүткен), 500 мун тонн сабын (план 105 процентке бүткен) эдилген.

* * *

Саду ла акча төлөтирип јеткилдеери. 1989 јылдын баштапкы жарымында государствонун ла потребкооперациянын садузы ажыра 192,2 миллиард салковойдын товарлары садылган, план 101,9 процентке бүткен. Былтыргы јылдын баштапкы жарымына көрө, саду 16,5 миллиард салковойго өсти, бу тоодон 5,3 миллиард салковой аракыга келижет. Аракы садары 28 процентке көптөгөн. 2,5 миллиард салковой — кооперативтерге, комиссионный магазиндерге келижет.

Аш-курсактын товарларын, улус тузаланатан промтоварларды садары 7,1 процентке көптөди. Этти, эттен јазаган курсақты, сүтти, өзүмнун сарјузын, кондитер эдимдерди, тере өдүкти, телевизорлорды, холодильниктерди, кийим јунар машиналарды, радиоприемниктерди, частарды, спорттоварларды, аяак-казанды садары, былтыргызына көрө, 2—5 процентке көптөди. Чай, кийим, бөстөр, чулук-носоктор садары 6—10 процентке, бензин садары — 21, јарган агаш садары — 24 процентке көптөгөн.

Быјылгы јылдын баштапкы жарымында аш-курсактын товарлары (картошкодон ло маала ажынан өскөзи), былтыргызына көрө, 2 процентке көп тө садылган болзо, улусты јеткилдебеди.

Улус этти керексип турганы јеткилделбей јат. Көп јерлерде этти ле колбасаны талондорло садып турулар. Эт кооперативтин бааларыла бош садылат.

Улуска балык ла балыктан јазаган курсақты, сырды,

чайды садары үзүктөлип туру. Кондитер эдимдерди садары бир эмеш ондолгон. Кулур орооннын бастыра жерлеринде жеткил де болзо, кезик городтордо ло журттарда калаш, кулурдан быжырган курсак једикпестү, чындыйы коомой болгон учуралдар бар.

Колхозтордын рынокторында, былтыргы жылдагызына көрө, баалар 4 процентке бийиктеди, ол тоодо эттин ле куштын — 3, картошконун — 19, маала ажынын — 2, фрукталардын — 3 процентке бийиктеген.

Күнүн сайын керектү товарлар једишпей турарда, оларды кемјүлөп садып турганынан улам, улуста артыкташтыра јуулат. 31 мартта улуста барын шиндеп көрөрдө, городтордогы билелерде сахар былтыргызынан эки катап көп болды. Колхозчылардын билелеринде бүдүн-јарым айга једер эт, 3 айга једер кулур ла сахар бар болды.

Сабынды ороондо эдери ле гран ары јанынан садып алып турганы көптөди. Быјылгы јылдын баштапкы јарымында, былтыргызына көрө, кийим јунар сабын садары — 18 процентке, јүс јунар сабын садары — 29 процентке, кийим јунар порошокты садары — 30 процентке көптөгөн. Је көп улус оларды артыкташтыра алып турганынан улам сабын ла порошок садуда үзүктөлип туру. Онын учун кезик јерлерде бу продукцияны талондорло садып јат.

Улусты эмдерле, эмденетен, су-кадыкты чеберлейтен једимдерле жеткилдеп турганында јаан једикпестер боло берди. Оларды керексип турганы 60—85 процентке жеткилделет.

Стройматериалдар садуда 1,2 катап көптөгөн дө болзо, јарган агаш, фанера, линолеум, јүзүн-башка трубалар ла өскөзи де једишпей туру.

* * *

Улус јуртаар туралар тудары ла социально-культурный строительство. Баштапкы јарымјылдыкта государствонун акказыла 547 мун квартира тудулган, текши кеми 33,8, миллион квадратный метр. Бу былтыргызынан ас.

Улус јуртаган тураларды ремонттоор јакылта јүк ле 33 процентке бүтти.

Јанварь—июнь айларда 233,2 мун бала үренер школдор, 11,7 мун кижии үренер профтехучилищелер, 113,1 мун бала јүрер садтар ла яслялар, 13,3 мун орынду больница-лар, 39 мун јерлү клубтар тудулган. Бу тоолор былтыргы јылдын баштапкы јарымында тудулганынан ас.

Текши үредүлү школдордын 2,5 миллиард үренчиги орто үредү алды. Институттар ла аңылу орто үредүлү школдор албаты-хозяйствого 2 миллион, ол тоодо бийик үредүлү 0,8 миллион специалист белетедилер.

* * *

Закондорды ла ээжи-жанды бузуп турганы. Жыл баштардан ала ороондо 102 мун каршулу керек эдилгени темдектелген, ол былтыргы жылдын андый ок өйине көрө, 32 процентке көп.

Кажы ла 100 мун кижы бажына каршулу керектер болуп турганы ончо союзный республикаларда, анчада ла Эстонияда (87 процентке), Литвада (55), Киргизияда (42), Молдавияда (37), Белоруссияда (36), Украинада (35 процентке), РСФСР-дин көп областьтарында көптөгөн.

Уурданары — 1,7 катап, тонойтоны — 1,9, кижини согууп кенедери — 1,5, кижы өлтүрери — 1,3 катап көптөгөн.

Жажы жеткелек улус 97,5 мун каршулу керектер эттилер, былтыргы жылдын бу ок өйине көрө, 22 процентке көптөгөн. Эзирик улус эткен каршулу керектер 14 процентке көптөгөн.

Ферганада, Гурьев областьта, Нагорный Карабахта түмееендер болордо, ээжи-жан бузулган учуралдар көп болды.

Промышленностьтын өзүми

Продукция эдил чыгарары 2,7 процентке өсти, иштин арбыны 4,1 процентке бийиктеди. Кирелте 6 процентке көптөйлө, планга үзеери 6,2 миллиард салковой кирелте алылды.

Госалыштын системазыла иштеп турган предприятие-лерде продукциянын 6 проценти (7,7 миллиард салковойдын) жектелген.

Нефть ле газ иштеп алары жанынан жарым жылдын планы бүтпеген. Якылтаны «Варьеганнефтегаз», «Пурнефтегаз», «Тенгизнефтегаз», «Таджикнефть» ле «Киргизнефтебиригү» бүдүрбедилер.

Сахалинде, Грузияда, Экибастузта, Свердловскта таш көмүр казып турган предприятие-лер планы бүдүрбедилер. Олор бир миллион тонн таш көмүрди жетире бербедилер.

Темир кайылтар промышленностьтын предприятие-лери

баштапкы жарымжылдыкта кара ла өңдү (жестен өскө) темирлер кайылар жакылтаны бүдүрдилер.

Машиналар эдер жакылта 1,6 процентке бүтти. Жаңы машиналар, станоктор, электронно-чотойтон техника, жеңил ле аш-курсак эдер промышленностько жазалдар эдер план ажыра бүткен.

Химический промышленность синтетический аммиак, каустический ле кальцинированный сода, серный кислота, минеральный удобрениялер эдер планы бүдүрбеген.

Агропромышленный комплекс

Бу өдүп жаткан жылдын баштапкы жарымында 68,3 миллиард салковидын аш-курсак эдилген, ол былтыргызынан 2,9 процентке көп. Этти 10,8 миллион тонн, сүтти 44,4 миллион тонн иштеп алган. Былтыргы жылдын баштапкы жарымына көрө, эт — 211 мун тоннага, сүт — 851 мун тоннага көптөгөн. Ол тоолор аш-курсак эдип турган предприятиялер продукция эдип чыгарар планы бүдүрерине ас болуп жат. Этти көптөдөр планы Латвия — 9 процентке, Литва — 6, Таджикистан — 4, Азербайджан — 4, Молдавия — 2, Армения — 2 процентке жетире бүдүрбеди. Сүтти Армения, Эстония, Грузия, Азербайджан, Белоруссия аstatтылар.

Бастыра малдын тоозы былтыргызынан астады. 1989 жылдын баштапкы июнда колхозтордын ла совхозтордын фермаларында 95,8 миллион (былтыр — 97,5 миллион) уй мал, ол тоодо 28,6 миллион (былтыр — 28,8 миллион) саар уй, 142,3 миллион койлор ло эчкилер (былтыр — 144,7 миллион), 59,3 миллион (былтыр 58,4 миллион) чочко бар болды.

Государство этке мал садып алар жакылта — 101, сүтти — 101, жымыртканы — 97 процентке бүткен.

1988 жылдын баштапкы жарымына көрө, государственого мал ла куш табыштыарын 22 мун хозяйство, сүтти табыштыарын 21 мун хозяйство аstatкан. Литвада мал ла куш садарын хозяйстволордын — 61 проценти, Латвияда — 54, Киргизияда — 50, Таджикистанда — 46 проценти аstatкан. Сүтти Эстонияда хозяйстволордын — 63 проценти, Украинада — 54, Белоруссияда — 52, Литвада — 50, Латвияда — 48 проценти, жымыртканы садарын Казахстанда хозяйстволордын — 75, Таджикистанда — 62, Уз-

бекистанда — 52, РСФСР-де — 50, Грузияда — 49 проценти аstatкан.

1989 жылда 209,3 миллион гектар кыра үренделген, ол тоодо аш ла ашбобовый культуралар — 112,9 миллион гектарда үренделген. 47,6 миллион гектар кырада буудай үренделген.

Баштапкы жарымжылдыкта журт хозяйство 155 мунг трактор, 131 мунг кош тартар автомобильдер, 37 мунг аш жуунадар комбайн, 18 мунг силос салар комбайн, 2,7 мунг картошко жуунадар комбайн, өскө дө көп техника алган.

Агропромышленный комплексти тыгыда өскүрерине 27 миллиард салковой акча чыгымдалган.

Тыш јанындагы саду

Баштапкы жарымжылдыкта орооннын тышјанындагы садузы 67,3 миллиард салковой болды. Өскө ороондорго садып турганы олодон садып алып турганынан ас.

Январь—июнь айларда өскө ороондордон 38 миллион тонн аш (былтыргызынан 19 процентке көп), 306 мунг тонн эт ле эттен јазакан курсак (1 процентке көп), 159 мунг тонн сүттин сарјузын (8 катап көп), өзүмнин сарјузын 515 мунг тонн (20 процентке көп), балыкты 9 мунг тонн (2 катап көп), 36 мунг тонн кофе (47 процентке көп), 100 мунг тонн чай (25 процентке көп) садып алган. Сыр, јымыртка ла фрукталар садып алары астады.

Бистин областьтын өзүми

Туулу Алтайда јаан учурлу социальный задачалардын бирүзи — улус журтаар туралар тудары. Баштапкы жарымжылдыкта текши кеми 22,3 мунг квадратный метр 258 квадрата табыштырылган. Ол былтыргызынан 21 процентке ас. Туралар тудар планы Көксуу-Оозы аймак — 55, Шебалин — 92, Ондой — 75, Кан-Оозы аймак — 93 процентке бүдүрди.

Туралар тудар ишке строительствого керектү материалдар једишпей турганы буудак эдип јат. Өдүп јаткан жылдын баштапкы жарымында 3 миллион 364 мунг кирпич эдилген, ол жылдык планнын јүк ле 27 проценти. Өткөн жылдын бу өйине көрө, 240 мунг кирпич, эмезе 6,7 процентке ас эдилген.

Черет өртөөр план 60 процентке бүткен, 780 тонн черет жетире эдилбеди. Областыа черет өртөп турган алты кооператив бар. Олордын үчүзи иштебейт.

Стройматериал жедишпей турганынан улам улус бойы тура тудар иш жылбай туру. Баштапкы жарымжылдыкта жүк ле 57 тура тудулган, ол жылдык планнын жүк ле 15 проценти.

Албаты тузаланар товарлар көптөгөниле кожо саду тынып баштады. Государственный ла кооперативный садунун (эл-жон текши курсактанар предприятииелерле кожо) планы 102 процентке бүткен. Шебалин, Кан-Оозы ла Кош-Агаш аймактардын садучылары жарымжылдыктын планын бүдүрүп болбодылар.

Областын промышленноз продукция эдип чыгарары, былтыргы жылдын баштапкы жарымына көрө, 3,6 процентке, эмезе бир миллион тогус жүс мун салковойго астады. Производствонун кемин эткомбинат, Пыжыдагы ремзавод, Турачактагы ла Каракокшадагы агашпромхозтор жабызаттылар.

Продукцияны табыштырар жакылта 97,6 процентке бүткен. Эки миллион салковойго шыдар продукция жетире аткарылбанды, 10 предприятие договор аайынча молжуларын бүдүрбедилер.

Жылдын баштапкы жарымында планга үзеери бүдүн-жарым мун кубометр темирбетон, 920 кубометр керамзит, 181,4 мун метр бөс, 376 мун метр тюль, 39 тонн саржу, 25 тонн сыр, 89 тонн калаш эдилген.

Оныла коштой кезик продукция аайынча план бүтпеди. 48 мун кубометр агаш, 6 мун кубометр жос, 122 абра, 282 мун кирпич, 50,4 мун эжер тере өдүк, беш тонн колбаса жетире эдилбеген.

* * *

Албаты тузаланар товарлар аайынча январь—июнь айлардын планы 108,9 процентке бүткен. Планга үзеери үч миллион жети жүс бежен мун салковойдын товарларын эдип, садуга чыгарган. Былтыргызына көрө, 3 миллион 218 мун салковойго, эмезе 7,5 процентке көптөди. Төрт предприятие: Горно-Алтайский агашпромхоз, абра-чанак эдер завод, кийим көктөөр фабрика, эткомбинат албаты тузаланар товарлар эдер жакылтаны бүдүрбедилер.

* * *

Баштапкы жарымжылдыкта промышленностьто иштеп турган кажы ла кижы бажына 8415 салковойдын продукциязы эдилди, былтыргызынан 965 салковойго, эмезе 5,8 процентке көп.

Иштин арбынынын өзүминин кеми областьтын промышленный предприяттиелеринде текши алза, 105,8 процент болды. Же кезик аймактарда иштин арбыны сүреен жабыс: Шибалин аймакта — 80, Ондой аймакта — 96 процент. Иштин арбынын 13 предприяттие, эмезе областьта бар предприяттиелердин 41 проценти жабызаттылар.

Он бир предприяттие кирелте алар планды ажыра бүдүрдилер. Же кезиги, ол тоодо: Байголдогы агашпромхоз, кирпич эдер завод, өдүк көктөөр фабрика, эткомбинат пландалганына үзеери көп чыгымду иштедилер. Олор кирелте алар ордына төлүлү арттылар.

Агропромышленный комплекстин өзүми

Быжыл 12 июньга јетире областьтын колхозторы ла совхозторы 148 мун гектар қырада јылдам культураларды үрендеп божоттылар, ол былтыргызына көрө, 906 гектарга, эмезе былтыргызына көрө, 14 процентке аstatтылар.

Картошко 159 гектарда отургызылды, план 94 процентке бүткен, маала ажы — 148 гектарда отургызылды, план 84 процентке бүткен.

Азырал эдер культуралар 109,6 мун гектарда, мажакту аш ла ашбобовый культуралар 39,5 мун гектарда үренделди. Областьта Улаганнан өскө ончо аймактар малга азырал эдер культуралардын кыраларын элбеттилер. Областьтын кыраларынын 73 процентинде — малга азырал эдер культуралар, 26,8 процентинде аш үренделген, јүк ле 0,2 процентинде — маала ажы ла картошко.

* * *

Баштапкы жарымжылдыкта государственного мал ла куш сардар јакылта 102 процентке бүткен. Туулу Алтайдын хозяйстволоры государственного планга үзеери 100 тонн эт саттылар.

Областьта бүгүн бар 59 хозяйстводон 29 хозяйство жарымжылдыктын планын бүдүрбеди. Олор — Турачак ла Улаган

аймактардын бастыра хозяйстволоры, Горно-Алтайский совхоз-техникум, «Чуйское» ОПХ, Карымдагы, Эликманардагы, Кенидеги, Жолодогы, Кырлыктагы, Талицадагы, Амурдагы, Көксуудагы, Абайдагы, ССР Союзтын 60-чы жылдыгынын адыла адалган, «Каракольский» совхозтор, Карл Маркстын адыла адалган, Калининнинг адыла адалган, «Искра», XXIV партсъездтин адыла адалган, «Ленинский наказ», «Путь к коммунизму», СССР-дин 50-чи жылдыгынын адыла адалган, Кош-Агаш аймакта КПСС-тин XXI съездинин адыла адалган колхозтор.

Эткомбинатка мал табыштырар жарымжылдык планы Чой аймактын хозяйстволоры жөнүлү бүдүрдилер. Аймак планга үзеери 94 тонн мал табыштырды, эмезе пландалганынан 36 процентке көп.

Кан-Оозы аймактын колхозторынан мал табыштырар жакылтаны жаңыс «Ленинский наказ» колхоз бүдүрбеди. Колхоз 19 тонн малды жетире табыштырбады.

Бастыра областты алгачын, хозяйстволордон этке мал табыштырып турганы, былтыргы жылдын баштапкы жарымына көрө, 740 тоннага, эмезе он бир процентке астады.

Потребкооперация туш улустаг этке мал садып алар план 94 процентке бүткен.

* * *

Государственного сүт садып алганы былтыргы жылдын баштапкы жарымына көрө, 142 тоннага астады. Туш улустаг сүт садып алар план жүк ле 52 процентке бүткен.

Эчкининг ноокызын государственного садар жылдык планы областтын хозяйстволоры 56 процентке бүдүрдилер. Былтыргызына көрө ноокыны 685 центнерге ас саткан.

* * *

Автотранспортло кош тартар жарымжылдык план 102,8 процентке бүткен, былтыргызына көрө, кош тартары 12,2 процентке өсти.

Автобустарла 9 миллион 265 мун кижиге тарткан, план 92,7 процентке бүткен.

Н. Тодошев.

КАЙЫР ЖОЛ

Афганистан көп чактардын туркунына Англиянын колониязы болгон. Афган калык колонизаторлорго удурлажа көп катап жуулашкан. Баштапкы жаан жуу 1840—42 жылдарда болгон. Түймеген патриоттор, көп нургуны малта-бычакла, чалгыла жепсенген крестьяндар, ол өйдө телекейде эн артык мылтык-жеспелдү колонизаторлордын 15 мунг кижилү черүзин жуулап оодо соккондор. Же Англия жендирткен черүзинин ордына оноң көп черүлер ийген. Афган калык катап ла катап түймөп, жуулажып турган.

Англичандарга удурлашкан тартыжу јирменчи чактын баштапкы жылдарында анчада ла тыңыйла, 1919 жылда жаан јенүле божоды. Колонизаторлордын калганчы черүлерин ороонноң чыгара сүрген соңында 1919 жылда 27 февральда эмир Аманулла-хан орооннын албатызына эткен кычырыгында айтты: «Афганистан, алдынан бойы башкарынып турган өскө госуларстволор чилеп, элбек праволорлу, кемнен де камааны јок јайым болор учурлу».

Бир ай өткөн соңында, 1919 жылда март айда, Афганистан кемнен де камааны јок, јайым госуларство болгонын РСФСР-динг башкарузы јараткан. Же Великобритания јендирткенине, Төс Азияда турган жаан учурлу колониязын јылыйтканына јөпсинбей, Афганистанла жаан жуу баштаган. Май айда колонизаторлордын черүлери коштойындагы Индиядан ла Персид булуннан жуулап келдилер. Афганистан јайым болорына жаан јеткерлү ол өйдө Совет Россиянын болужы англичандарды јенерине јөмөлтө эткен.

Колониализмнен јайымданарга Афганистан коркышту тын тартышкан, ол жылдарда афган калыкка быжу најылар керек болгон. Андый најылар табылган. Олордын бирүзи — бистинг ороон болды. 1919—20 жылдар бистинг орооннын жүрүминде база күч өй. Јиит Совет республикага шак ла ол жылдарда ичбойындагы контрреволюцияга ла өскө ороон-

дордыг интервенттерине удурлаштыра тартыжарга келишкен. Андый да күч өйдө коштой турган Афганистаннын албатызына бистинг ороон болушкан.

Афганистаннын эмири Аманулла-хан В. И. Ленинге ийген кычыруда эки орооннын ортодо најылык болоры керегинде жөптөжү эдер шүүлте эткен. Москвадан каруу удабады. «Коштой турган эки улу албатылардын ортодо жаантайын дипломатический колбулар болгоныла кожо өскө ороондордын олжочыларына удурлашкан тартыжуда бой-бойына болужар, жайым ла кемненг де камааны жок жүрүмде өмөлөжөр арга ачылар» деп, В. И. Ленин бичиген.

Совет Россиянын најылык политиказы Афганистанга кандый болгонын РСФСР-дин өскө ороондорло керектер аайынча Албаты комиссариады Афганистаннын өскө ороондорло керектеринин министерствозына ийген жетирүзи керелеген. Анда мынайда айдылганы бар:

«Совет башкару жаңды бойынын колына алган баштапкы ла күнненг ала жаан да, кичү де ончо албатылар бойы башкарынып жадар күүндү болгонын жарадып турганын бастыра телекейге жарлайла, бойынын жайымы учун, акту бойы баштанып жадары учун, бойынын жүрүм-салымын бойы башкараы учун империалисттерге удурлажа тартышкан албатыларга жөмөлтө эдерге, болужарга белең. Совет башкару Персияга ла Күнчыгыштагы өскө ороондорго олардон орус каандар блаап алганын ончозын ойто берди. Россиянын Социалистический Федеративный Советский Республикасында бойынын сагыжыла кожо артарга күүнзеген мусульман албатылардын бастыразына элбек автономия берди... Совет башкару афган калык колонизаторлордон айрылып жайымдалганын уккан ла бойынча Афганистан алдынан турган государство боло бергенин жаратты. Совет улус афган укту албаты колонизаторлорго, ичбойындагы өштүлерге удурлажа ат-нерелү тартыжа бергенин жарадып ла жөмөп туру...».

Анайда телекейде ороондор ортодо чек жаңы колбулар башталган. Базынчыктаткан албатылардын жайымданары учун тартыжузы тыңгырына Совет Россиянын ла Афганистаннын ортодо најылык колбулар жаан жөмөлтө болды. Колонизализмнин телекейде системазы жемирилип баштады. Афганистан Октябрьдагы революциянын ороонынын болужына жөмөнип, коштойындагы Пакистанга ла Индияга көрө, бойынын жайымын ла камаан жок болорын чик-жок озо тыңыдып алган.

Жетен жыл мынан кайра бистинг ороон Афганистанла најы-

лык болоры керегинде Договор эделе, империалисттерге, колонизаторлорго удурлажа тартыжып турган афган калыкка жангыс ла моральный жанынан жомогон эмес. Телекейлик жууда түреген, эки революция өткөн, ороондо гражданский жуу өдүп турган сүреен күч өйдө Совет Россия Афганистанга бир миллион салковой алтын акча, он самолет, беш мунг мылтык, көп патрондор ло өскө дө болуш берген.

Ол ло өйдөнг ала Совет Союз Афганистаннын камаан жок болгонын тыгыдар политика өткүрген. Бистинг ороондорустын ортодо амыр-энчү ле најылык болоры, экономикада өмөлөжөри Договордо ло чокум жөптөжүлөрдө бичилген.

Афганистан өскө ороондордон камаан жок болорын жеткилдөөрге экономиканы тыгыдып алары, албаты-калыктын культуразын көдүрери, нация текши өнжип жаранары керектү болгон. Колонизаторлордын базынчыгынан айрылып алган кийинде бу иштер сүреен күч айалгада өткөн. Афганистанда көп нацияларлу улус журтаган, олоор бой-бойыла быжу колбу жок болды. Онон улам өштөжөри, жамандажары, жуулажары—озодон бери жанжыккан керек. Общество бойынын өзүминде өскө ороондордон тын сондогон. Хозяйстводо бир аай-бажы жок. Албаты-калыктын айдары жок көп нургуны бичик билбес, карачкы жүрүмде болгоны улусты өткүрө тын кудайзак эткен.

Король башкарган көп жылдардын туркунына ороонног общественно-политический жүрүми ичкери жылбаган. Жүрүм орто чактарда феодализмнин кеминде, кезик жерлерде онон жебрен өйлөрдө болгон кеминде арткан.

1978 жылда апрель айдагы революция жөнгөн кийинде Афганистаннын Албаты-демократия партиязы озогы өйлөрдөнг арткан, эскирген ээжи-жандарды, албатыда жанжыккан керектерди албанла сындырып, жоголтып баштаганы айалганы там үреген. Же чынынча алза, ороондо жаан социально-экономический жангыртулар эдери кыйалта жоктон керектү болгон. Андый жангыртуларга күч жөтпей турган.

Колониализмнен жайымданала, камаан жок болуп алган жылдарда ороондо тын бускалангар болгоны — озогы жүрүмнен арткан-калганы ичкери өзүмге, жангы жүрүмге жол бербей, буудак эдип турганын керелеген. Озогы, эскирген ээжилерди ычкынбас күүндү улус Аманулла-ханды ороонног чыгара сүргендер. Онын ордына башкаруда отурган Надир-шахты адып өлтүрдилер. Государствонын башчызы болгон Даудты база өлтүрдилер. Апрель айдагы революциянын кийинде Афганистанда төрт башчы солынды. Республиканын эмдиги

президенти Наджибулладан озо эки башчы — Тараки ле Амин өлтүрткен, бирүзи Бабрак Кармаль акту бойынын күйүниле ижинен чыгып барган.

Афганистаннын жүрүмүндө андый күч айалганы империалисттер орооннын керектерине кирижерге тuzаланып турулар. Олордын кирижип турганы жаңыс ла Афганистанга эмес, же анайда ок Совет Союзка удурлашкан амадулу болгонын анылап темдектеер керек.

Империалисттердин пландарында бу ороон кандый жаан учурлу болгонын В. И. Ленин Афганистан камаан жок болордон чик жок озо, 1918 жылда айткан. ВЦИК-тин, Моссоветтин, Москванын профессиональный союзтарынын кожо өткөн жуунында Владимир Ильич Ленин айткан: «Англичандар Афганистанга колдомдоп кирип алала, бу ороонды Күнчыгышта бойынын колонияларын элбедетен, нацияларды тумалайтан, анайда ок Совет Россияны жуулайтан жер эдип алар күүндү болгоны жарт көрүнөт».

Англиянын башкарузынын быжар амадулары ла пландары бүтпей, үзүлгөн де согында олор Совет Союзтын ла Афганистаннын колбуларын, нажылыгын жоголторго тын ченешкендер. Совет Россиянын Афганистандагы баштапкы посольствоына табару эттилер. Посольствонын эки ишчизи өлгөн, 18 кижжи шыркататкан. 1922 жылда Кабулдагы совет посольствонын баш ишчизин өлтүргөндөр. 1923 жылда жарлу «Керзоннын ультиматумында» совет дипломаттарды Афганистаннан чыгарзын деп некедилер.

Жирменчи — одузынчы жылдарда Афганистан басмачтардын уйазы боло берген. Олорды Англия мылтыкла жепсеген, акчала жеткилдеген. Экинчи телекейлик жуу башталар алдында Афганистанды фашист Германия бойына тартып аларга ченешкен.

Жуунын кийинде телекейдин империализми Афганистанды Багдадтагы пактка, СЕНТО-го кожуп алала, жаңы жаан жууга белетенер политикага колбоорго ченештилер.

Афганистаннын жайымга келген жолы күч те, кайыр да болды. Же эмдигидий жаан жеткерлү ой, мынан озо качан да болбогон. Апрель айдагы революциянын өштүлери, жөпсинер күүни жок оппозиция, орооннын национальный жилбүлерин Пакистанга, Саудов Аравияга, США-га садып, гражданский жууны элбедип турулар. Ол жууга империалисттер кирижет. Жууда контрреволюциянын бандалары, өскө ороондордын жеринен жалдап алган улус, Пакистаннын черүзи туружат. Жуулажып тургандарга США-дан, НАТО-нын ороондорынан,

кезик араб госу­дарстволордон көп мылтык, жуула­жар техника келип туру.

Афганистанда жуу токтобой, улустын каны төгүлгенче. Же оны токтодор арга бар. Ол органы Кабулдагы башкару көргүзүп туру. Афганистаннын Демократический башкаруузы контрреволюциянын башчыларыла куучындажып жөптөжөлө, жууны токтодолы, эптү-жөптү биригип, амыр-энчү иштенип, журтай берели деп айдат. Анайда эдерге Женевадагы жөптөжүлөрдү бүдүрер, Афганистан аайынча Телекейлик конференцияны жууп өткүрер керек.

Президент Наджибулла быжыл 23 августта Афганистан камааны жок болгонынын 70 жылдыгына учурлай национальный радио ажыра айткан куучынында ороондо амыр-энчүни жеткилдейтөн программаны жарлаган. Ол программада Афганистаннын бастыра албаты-калыгынын жылбүлерин жеткилдегедий жаңы башкаруу төзөөри, алты айга жууны токтодоло, бастыра орооннын конференциясын өткүрери, выборлор керегинде жаңы закон жөптөйлө, парламентке выборлор өткүрери темдектелди.

Н. Тодосев.

РЕВОЛЮЦИОНЕРЛЕРДИН ЈЕНҮЗИ

(Франциядагы Улу революциянын 200-чи жылдыгына)

Кижиликтин историясында улу жаан учурлу керектер көп болгон. Олордын бирүзи — XVIII чыктын учында болгон Улу французский революция. Франциядагы ол революция ороондо феодалдардын жаң-башкарузын антарып жоголтоло, капитализм өзүп жаранатан жол арчыган.

Бириккен Нациялардын Организациясы онын да учун 1989 жылды — Улу французский революциянын жылы эдип жарлайла, онын 200-чи жылдыгынын байрамын өткүрөтөн иштердин элбек программазын жөптөди. Ол программа — революция керегинде материалдар жарлайтаны. Шак ого бу статья учурлалды.

1789 жылда 13—14 июльда Парижде көдүрилген буржуазно-демократический революция чирип жайрадылып барып жаткан феодально-абсолютистский ээжи-жаңды антарала, онын бойынан өзүп тыгып келген жаңы, капиталистический производного жаан жол ачкан.

Король бажында турган феодалдардын жаңын антарар революцияга буржуазия, крестьяндар ла городтогы жоктулар көдүрилген. Революцияда турушкан калыкты ол өйдө прогрессивный, революционный класс болгон буржуазия баштаган.

Король башкарган Францияда XVIII жүс жылдыктын учында экономика, акча-жөөжө чек жайрадылган. Саду ла промышленность 1787 жылда тын кызаланга учураган. 1788 жылда күйгектен улам ачана болгон. Бастыра бу коомой керектерден улам 1788—1789 жылдарда ороондо революцияга жарамыкту айалга боло берген. Монархия ороондо керектерди бойына жарамыкту эдип өскөртүп аларга өткүрүп турган ижиле кандый бир жакшы једимге једип болбогон. Ого үзеери улусты истеп баштаганы айалганы там үреген.

Парижде бастыра албатынын түймеени башталган шылтак — башкару учредительный јуунды тоскыарга белетенип баштаганы болгон. Түймеген калык Бастилияны јуулап, кол-

го алганыла революция башталган. Король өскө арга жок боло берерде, революция жетгенине жөпсинерге келишкен.

Онын кийинде революция бастыра ороонго таркаган. Городтордо албаты азийгы жаннын органдарын антарала, олордын ордына жангы жангы — буржуазиянын муниципальный органдарын тургускан.

Парижте ле провинциялардагы городтордо буржуазия бойынын черүзин — Национальный гвардияны төзөгөн. Ол ок өйдө орооннын көп провинцияларында крестьяндардын түймеени жерлерди ээлеген байларды тыг чочыткан.

Революциянын жаан једими — 1789 жылда 26 августта Учредительный јуун кижинин ле гражданиннин праволорынын Декларациясын жөптөгөни. Ол Декларация Францияда ла бастыра телекейде революционный керектерге тыг камаанын јетирген.

Је революциянын једимдерин бай буржуйлар ла олорло, кожо болгон либерал дворяндар бойынын амадуларына тузалангандар. Бай буржуйлар, олордын партиязы — конституция учун тартыжаачылар (башчылары: О. Мирабо, М. Ж. Лавфайет, Ж. С. Байи ле өскөлөри де). Учредительный јуунда, Национальный гвардияны башкараарында, муниципалитеттерде баштаачы жерде бололо, ороондо ончо керектерди колына алала, башкара бергендер.

Бай буржуйлар бийлеп отурганын тузаланып, албаты-калыкты политический керектерден туура тургузарга амадап тургандар. Ол амадула тегин улус, јоктулар депутаттар тудар выборлордо туружар ла депутатка тудулар праволор астадылган. 1791 жылда июнь айда ишмекчилерди базынчыктаган баштапкы закон — стачкаларды ла ишмекчилердин союзтарын јаратпаган закон јарлалган.

Јаан буржуазиянын албаты-калыкка удурлашкан андый политиказын крестьяндар, городтордогы јоктулар ла демократический буржуазиянын кезиги јаратпай турган. 1790 жылда јаскыда крестьяндар ойто түймөп баштаган. Городтордо албаты-јоннын элбек калыгы туруп чыккан. Аш-курсак једишпей барган. Парижтин улузы монархия учун тартыжаачылардын кылыктарын сезип, 1789 жылда 5—6 октябрьда корольдын билезинин өргөөзи — Версаль јаар баргандар.

Монархисттердин революцияга удурлашкан кылыктарын албаты-калык анайда туй согордо, корольдын билези ле Учредительный јуун Париж јаар көчкөн.

Анайып турганча Учредительный јуунда тартыжу тынгыган. Корольды јаннан чек антарарын некеп, Парижте митин-

гке јуулган улусты Учредительный јууннын јакарузыла адып тоскырганы јаан буржуазия контрреволюциянын јолына киргени болды.

Францияда башталган керектер өскө ороондордо революцияга јол ачты. Јанда корольдор ло каандар, өскө дө монархтар турган феодал государстволор, буржуазно-аристократ башкарулу Великобритания революцияга удурлажа тартыжарга бириге бердилер. 1791 јылдан ала олол Францияга јуулап кирерге, революцияны былча базарга ја-жыды јоктон белетенип баштадылар.

1791 јылда 1-кы октябрьда ачылган Закондор чыгарар јуундагы политический блааш-тартышта јууктап келген јуу керегинде сурак болды.

Франция 1792 јылдын јастан ала Австрияла, Пруссияла, Сардиниянын королевствозыла, 1793 јылдан ала — Великобританияла, Испанияла, Нидерландтарла, Неапольдын королевствозыла, өскө дө государстволорло јууда болды. Бу јууда революционный Франция, В. И. Лениннин айтканыла, реакционно-монархический Европадап коруланып јуулашкан (Соч. толо јуунтызы, 34 т. 196 стр.).

Јуу башталган ла күннен ала ичбойындагы ла тышја-нындагы контрреволюция бириккен. Франциянын черүзинин көп генералдары өштүлерге садынарда өскө ороондордын олјочылары Франциянын јерине јенгил киреле, Париж јаар ууланып бардылар. Ого удурлажа албаты-калык көдүрилген. Революционный ада-төрөлдү корулап аларга улус черү-ге кирген. Кыска өйдин туркунына јаан черү јуулган. Закондор чыгарар јуун 1792 јылда 11 июльда «Ада-төрөл јеткерде!» деп јарлаган.

Ол ок өйдө албаты-калык интервенттердин јажытту болушчыларына — корольго ло онын колтыкчыларына удурлажа тартыжып баштаган. 1792 јылда 10 августта Парижте монархияга удурлаштыра албатынын түймеени көдүрилген.

Парижтин Коммуназы башкарганыла албатынын түймеени јенгип чыкканы — революциянын јангы јенүзи болды. Бу өйдө жирондисттердин ле якобинецтердин ортодо тын тартыжу башталган.

Жирондисттер — садуны, промышленностьты, јерди ээленген буржуазиязы болгондор. Олол революцияны онон ары көндүктирбей, токтодып аларга амадаган политикалу улус болгон.

Якобинецтер (башчылары — М. Робеспьер, Ж. П. Марат

ла өскөлөри де, буржуазиянын орто аргалу ла жокту калыгынын, крестьяндардын ла городтордогы плебейлердин чыгартулу улусы болгондор. Олор революцияны тереңжидери ле элбедери учун тартыжып тургандар.

Ол тартыжудан улам жирондисттер башкарган Закондор чыгарар жуунинг ла якобинецтер бажында турган Парижтеги Коммунанын ортодо тыг блааш-тартыш башталган. Онон тартыжу бастыра текши избирательный право аайынча тулган Национальный конвентке көчкөн.

Конвенттин жөбиле 1792 жылда 21 сентябрьда корольдын жагы жоголтылган. Франция республика болуп жарлалган. Корольды Конвент өлтүрөр эдип жаргылайла, 1793 жылда 21 сентябрьда приговорды бүдүрип салган.

Монархиялу бастыра Европала жууда Франция тыг түреген, аш-курсак жедишпей барган. Крестьяндар ойто түймөп баштаган. Жирондисттер жөпсинбеген де болзо, Конвент ашка чокым баа тургускан. Жирондисттер Конвенттин революционный ижине буудак эдип тартыжала, бойынын амадузына жедип болбой, контрреволюция жаар жайыла бергендер. Олордын каршулу кылыктарын албаты-калык жаратпаган. 1793 жылда 31 майда — 2 июньда өткөн албатынын түймеени жирондисттерди Конвенттен чыгара сүргениле божогон. Бастыра жан якобинецтердин колына барды. Ол — революциянын өзүминин эн бийик кеми, якобинецтердин революционно-домократический диктатуразы женгени болды.

Якобинецтер жанга республиканын жүрүминде кызаланду өйдө келгендер. Интервенттердин черүлери түндүктөн, күнчыгыштан ла түштүктөн орооннын жерине жуулап кирип келгендер. Түндүктеги ле күнбадыштагы провинцияларда контрреволюциянын түймеендери болуп турган. Мындый кату айалгада якобинецтер албаты-калыкты контрреволюцияга ла өскө ороондордын жуулап келген интервенттерине удурлаштыра күүн-кайрал жок тартыжуга көдүреле, бойлоры ол тартыжунун бажына туруп алган шылтуунда женип чыккандар.

1793 жылда июнь—июль айлардагы жер керегинде закондор аайынча якобинецтердин Конвенти общиналардын ла гран ары жаар качкан эмигранттардын жерлерин крестьяндарга бир де акча төлөбөстөн үлөп берген. Феодалдардын жер ээленген праволорын жоголтып салган.

Анайда революциянын алдында турган эн жаан учурлу жер керегинде суракты жүрүмде бүдүргөн. Феодалдардан камаанду крестьяндар бойында жерлү жайым улус боло бергендер.

Эскирип чириген феодализмди революциянын аргаларыла анайда жоголткону ажыра якобинецтердин башкарузы крестьяндардын элбек калыгын бойына тартып алала, оорды революцияны корулаарына кодурген.

1793 жылда 24 июньда Конвент жаңы демократический Конституцияны жоптогон. Же республика жеткерлу айалгада боло бергени Конституцияны ол ло тарый журумде тузаланар, азийгы жаңды революционно-демократический диктатурала солыыр органы якобинецтерге бербеген. Якобинецтердин классовый тартыжуда тыныган диктатуразын албатынын элбек калыгы алдынан орр жомогон. Конвент ле обществону аргадаар Комитет орооннын элбек праволу революционный башкарузы боло берген. Олор бастыра ороондо тозолгон революционный комитеттерге ле албаты-калыктын обществолорына жомонгон.

Якобинецтердин диктатуразы турган ойдо албаты-калыктын революционный баштаңкайы анчада ла тыныган. Анайда Конвент албатынын некелтезиле 1793 жылда 23 августта француз нациялу бастыра улусты оштүлерди республиканын жеринен чыгара сүрерине кодурер декрет жарлаган. Ол ок жыл сентябрь айда конвент контрреволюция террор откүрип турганына каруу эдип, революционный террор откүрер, революциянын оштүлерин ле спекулянттарды истеп жоголтор ишти элбедер декрет жоптогон. Городтордогы плебей калыктын (жоктулардын) некелтезиле аш-курсакты улештирер ээжи тургузылган. Оныла кожо ишмекчилердин ишжалына база аңылу ээжилер жоптогон. Мында якобинецтердин политиказы булгакту болгоны, ары-бери жайылып турганы жарт корунет. Андый болгонын якобинецтер радикалдардын коп некелтелерин будуреле, 1793 жылдын учында оорды тоскырып салганы керелеген.

Якобинецтердин революционный башкарузы албаты-калыкты жалтаныш жоктон оскор ороондордон жуулап келген интервенттерге ле ичбойындагы контрреволюцияга удурлашкан тартыжуга кодурген, онын тапкыр баштаңкайын, эп-сүмезин тузаланган, тегин улустаң жайалталу командирлер ле полководецтер тапкан. Онын шылтуунда 1794 жылда 26 июньда Флерюстагы жуу-согушта интервенттердин черүлерин жуулап, оодо соккон.

Буржуазиянын революциязы торт жылдын туркунына будүрип болбой турган тос задачаларды якобинецтердин диктатуразы бир жылдын туркунына будүрип салган. Же якобинецтердин диктатуразында, башка-башка класстар жуулган

биригүзинде тын жарашпай турганы бар болды. Контрреволюцияла, интервенттерле жуулашкан, монархия ойто орныгар жеткер бар ойдө якобинецтердин бойында жарашпай турганы тын билдирбеген.

1794 жылдан ала якобинецтерде тын тартыжу башталган. Революционный башкарунын башчызы М. Робеспьер ле өскө дө башчылары революцияны теренжидерин некеген сол биригүлерди, анайда ок революцияны уядадарга кичеенген он биригүлерди ээчий-деечий жоголтып салгандар. 1794 жылда февраль ла март айлардагы декреттер жүрүмде бүтпеген. Онон улам якобинецтердин диктатуразынан баштап городтогы жоктулар (плебейлер), онон журт жерлердеги жоктулар айрыла берген. Ненин учун дезе, олордын көп некелтелери бүтпеген.

Ол ок ойдө якобинецтердин кату диктатуразына жөпсинбей барган буржуазиянын элбек калыгы, бай крестьяндарды ээчидип, контрреволюция жаар жайыла берген. Андый кызылзанду айалгада 1794 жылда 27—28 июльда контрреволюция түймеем көдүреле, М. Робеспьер башкарган революционный башкаруны антарып, якобинецтердин диктатуразын жоготкон. Оныла кожо Франциядагы Улу революция жендирген.

Франциядагы революция жаан жедикпестерлү бололо, жендирткен де болзо, онын учуры кижиликтин историясында сүреен жаан. Бойынын бүдүмиле буржуазно-демократический революция бололо, Францияда феодально-абсолютистский жан башкаруны жоготкон, ол ойдө прогрессивный болгон капиталистический колбулар жаранып өзөрине жөмөлтө эткен.

Франциядагы революция Европада революционный ла национально-жайымданар тартыжу тынгырына жөмөлтө эткен. Россияда демократияга күүнзеген калыкты ойгоскон. Революция жарлаган ээжилер ле үредүлөр XIX чактын 20-чи жылдарында Түштүк Америкада, Испанияда, Италияда, Россияда ла Грецияда революцияларга ла жайымданары учун тартыжу элбеерине жөмөлтө эткен.

В. И. Ленин Франциядагы революциянын улу жаан учурын темдектеп, бастыра кижиликке өзүм ле культура берген XIX чак онын камааныла өткөн деп айткан.

**В. Г. Крашенина,
Н. С. Модоров,**

исторический наукалардын кандидаттары

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано к печати 28. 09. 89. Формат 60x84 1/16. Усл. п. л.
2. 09. Уч.-изд.л. 1,81. Тираж 300 экз. Заказ 3707. Цена 5 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издатель-
ства. 659700 г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36.
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 35.

5 акча.